

ЮВІЛЕЇ

АНАТОЛІЙ ЛЕОНІДОВИЧ БОЙКО:

ВІДОМИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ВЧЕНИЙ-ВІРУСОЛОГ, ЕКОЛОГ, БІОТЕХНОЛОГ



11 березня 2008 р. виповнилося 70 років доктору біологічних наук, академіку Української академії аграрних наук і Академії наук вищої школи України, заслуженому діячеві науки і техніки України, лауреату Державної премії України у галузі науки і техніки та премії імені Д. К. Заболотного НАН України, професору кафедри вірусології і, водночас, заслуженому професору Київського національного університету імені Тараса Шевченка Анатолію Леонідовичу Бойку.

А. Л. Бойко народився у смт Корнин Попільнянського району Житомирської області в сім'ї робітника. У родині було четверо дітей, із них Анатолій найстарший. На долю маленького Анатолія випали і страшна війна, і гестапівські катівні, куди він потрапив разом із матір'ю, і звідки їм лише випадково вдалося врятуватись.

Після закінчення школи Анатолій Леонідович розпочав свою трудову діяльність у рідному Корнині, однак відчуваючи потяг до науки, згодом вступив до Житомирського сільськогосподарського інституту на агрономічний факультет. У 1962 р. після закінчення інституту він влаштовується на роботу помічником завідувача Держсортдільниці Черняхівського району Житомирської області. Тоді ж публікує свої перші наукові праці з вірусології рослин і продовжує захоплюватися таємницями вірусів, зокрема його цікавили віруси людини, тварин, риб, земноводних, грибів, водоростей, вищих рослин.

У 1963 році А. Л. Бойко вступає до аспірантури з відривом від виробництва у відділ вірусів рослин Інституту мікробіології і вірусології АН УРСР, очолюваний на той час видатним українським ученим-вірусологом, доктором біологічних наук, членом-кореспондентом АН УРСР, професором С. М. Московцем. Навчання в аспірантурі було престижним, але вимагало щоденної наполегливої праці в лабораторії, у полі, в бібліотеках. Однак це були незабутні, сповнені наукового пошуку роки, які увінчались успіхом. У 1967 р. А. Л. Бойко під науковим керівництвом професора С. М. Московця, який вчасно розгледів природні здібності й потяг до науки колишнього студента із Полісся України, успішно захищає дисертацію на тему: «Вирусный хлороз хмеля на Украине» і здобуває науковий ступінь кандидата біологічних наук за спеціальністю «загальна вірусологія». В аспірантські роки молодий учений з'ясував природу вірусних захворювань рослин хмелю звичайного і розробив практичні заходи боротьби з ними, описав ряд ізолятів хмельових вірусів, запропонував нові технології культивування та розмноження безвірусних рослин хмелю.

З 1963 до 1978 р. Анатолій Леонідович працював в Інституті мікробіології і вірусології АН УРСР спочатку молодшим, а потім старшим науковим співробітником, виконав важливі дослідження біології вірусів рослин в різних ґрунтово-кліматичних зонах України. Уже маючи вагомий теоретичний і практичний досвід наукової роботи, у 1978 р. він отримує запрошення очолити кафедру вірусології біологічного факультету Київського державного університету імені Тараса Шевченка.

Саме в Академії наук УРСР в Інституті мікробіології і вірусології у 1983 р. Анатолій Бойко блискуче захищає докторську дисертацію на тему: «Биологические свойства вирусов и вирусные болезни хмеля и розы эфиромасличной» і отримує науковий ступінь доктора біологічних наук за спеціальністю «загальна вірусологія». Саме в цей період за його ініціативою і безпосередньою участю створюються лабораторії фітовірусології, бактеріофагії та космічної вірусології.

У 1984–1995 рр. А. Л. Бойко був науковим керівником лабораторії екології і токсикології біологічного факультету Київського університету імені Тараса Шевченка. Упродовж 26 років

(1978–2004) завідував кафедрою вірусології біологічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У 1984 р. йому присвоєно вчене звання професора кафедри вірусології, 1991 — обрано членом-кореспондентом, 1993 — академіком Української академії аграрних наук, Відділення землеробства, за спеціальностями «вірусологія, агроекологія».

А. Л. Бойко — фундатор вітчизняної школи фітовірусології нового покоління, учений зі світовим ім'ям. Науковій спільноті широко відомі його фундаментальні й прикладні дослідження етіології та розповсюдження вірусних захворювань культурних рослин на різних системних рівнях їхньої організації. Завдяки його розробкам уперше ґрунтовно вивчено структурно-функціональні особливості вірусів рослин у різних екологічних умовах. Ученим одержано також нові експериментальні результати, які розкривають седиментаційні властивості, морфологічну й анатомічну будову, локалізацію вірусів у клітинах, бактеріях, грибах та рибах, що покладено в основу створення новітніх біотехнологій. Водночас сформульовано концептуальні основи поведінки вірусів у біологічних об'єктах у разі дії на них радіації, геліокосмофізичних факторів. Електронно-мікроскопічними дослідженнями уперше виявлено нові віруси і їхні штами в рослинах хмелю, соняшнику, цукрового буряку, пшениці та інших культур.

Професор А. Л. Бойко зробив вагомий внесок у розвиток науки, зокрема здійснив перенесення генів рослинних вірусів у клітини пухлин деяких ссавців (Mammalia). Виявив явище чутливості фітовірусів та їхніх РНК до постійного магнітного поля, що розширює уявлення стосовно їх еволюції. Основним науковим здобутком ученого є створення новітніх біотехнологій оздоровлення від вірусів понад 500 сортів, клонів і форм рослин, які впроваджено в АПК України.

Анатолій Леонідович — блискучий педагог з яскравим хистом лектора, який упродовж багатьох років на високому науково-педагогічному рівні викладає загальний курс вірусології й екології студентам Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного аграрного університету та інших вузів України. Фундаментальні енциклопедичні знання галузей біології дали йому можливість передбачити, які саме домінуючі наукові напрями досліджень актуально розвивати на перспективу.

Академік УААН А. Л. Бойко збагатив світову біологічну науку працями першорядного значення, самостійно й у співавторстві опублікував понад 400 наукових праць, серед яких 12 монографій і підручників, 27 брошур, 11 авторських свідоцтв та 4 патенти на винаходи. Водночас він є фундатором вітчизняної наукової школи вірусологів та біотехнологів рослин в Україні. Серед його учнів — член-кореспондент УААН, 5 докторів біологічних наук і 25 кандидатів наук. Наукові інтереси ученого формувалися десятиріччями тернистих сходжень і випробувань, ідей і узагальнень власних здобутків, які дістали високу оцінку та заслужене визнання. Його нагороджено медалями «В пам'ять 1500-летия Киева», «Ветеран труда», «За трудовую доблесть», бронзовою медаллю ВДНГ СРСР, срібною й бронзовими медалями ВДНГ УРСР, почесними грамотами Президії АН УРСР, УААН, Міністерства освіти і науки України. У 2005 р. за цикл наукових праць «Моніторинг вірусних інфекцій: діагностика, профілактика» Анатолію Леонідовичу присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки, а в 2004 р. його удостоєно почесного звання «Заслужений діяч науки і техніки України» та Нагороди Ярослава Мудрого в галузі науки і техніки Академії наук вищої школи України.

А. Л. Бойка обрано академіком Академії наук вищої школи України (1995), заслуженим професором Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2006), почесним доктором наук Інституту агроекології УААН (2007). Ювіляр веде вагому науково-організаційну і громадську роботу, неодноразово репрезентував українську вірусологічну науку на міжнародних форумах у Росії, США, Польщі, Бельгії, Шотландії, В'єтнамі та інших країнах. Він є фундатором і організатором міжнародних конференцій «Біоресурси і віруси», лабораторії екології вірусів та вірусологічного центру в Інституті агроекології УААН. Обирався членом Об'єднаного комітету профспілки АН УРСР, головою спеціалізованої вченої ради біологічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка із захисту докторських (кандидатських) дисертацій за спеціальностями «Вірусологія», «Імунологія», «Ботаніка», членом експертної ради з біологічних наук ВАК України.

Нині А. Л. Бойко є членом спеціалізованих вчених рад біологічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка із захисту докторських (кандидатських) дисертацій за спеціальностями «Вірусологія», «Імунологія», «Біохімія», «Радіобіологія» і «Екологія», Товариства мікробіологів України, членом Президії й академіком-секретарем Відділення біології, хімії та медицини Академії наук вищої школи України (2004), експертом

Європейської комісії «Інкокопернікус», членом редколегій фахових наукових журналів «Мікробіологічний журнал», «Агроекологічний журнал», «Захист рослин», «Інтродукція і акліматизація».

У Анатолія Леонідовича чудова і велика сім'я, багато друзів в Україні й поза її межами, з якими звела його доля в житті та науці. Головні риси ученого — величезна працездатність, вірність служінню науці й Україні, творча активність, тверда громадянська позиція. З належною повагою ставиться він до минулого і водночас сповнений надій на майбутнє, великий патріот і України, і науки, винятково приємна, чуйна й доброзичлива людина, захоплюється спортом, поезією, історією, любить природу, чарівні українські пісні, любить мандрувати історичними й заповідними місцями України.

Від щирого серця вітаємо Анатолія Леонідовича зі славним ювілеєм, зичимо йому міцного здоров'я, довголіття, щастя, бадьорості духу, здійснення творчих задумів на благо України!

Академік НАН України і УААН
Член-кореспондент УААН
Член-кореспондент НАН України



*Д. О. Мельничук
М. Д. Мельничук
І. П. Григорюк*